

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**Az indulat szerepe az élet elleni bűncselekmények megítélésében,
az erős felindulásban elkövetett emberölés büntette a bírói gyakorlatban**

Szerző:

dr. Bedő Péter

Szolnok, 2018. május

A büntetőeljárás egyik központi kérdése, hogy egy emberi cselekményt milyen ok vált ki és ahhoz az elkövetőt milyen érzelmi-akarati viszony fűz.

Ennek a kérdésnek megválaszolásában segítséget nyújt a forenzikus pszichiátria és pszichológia tudománya. Egyben rávilágítanak arra, hogy az affekció (érzelem, hangulat) az ember mentális világának egyik összetevője, ami mélyen befolyásolja a racionális gondolkodás folyamatát, így hatással vannak a tudatos - de olykor agresszív - emberi magatartásra.

Tanulmányomban az affektivitással, mint az igazságügyi pszichiátria egyik alapfogalmával, valamint annak büntetőjogi vonatkozásával az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállásával foglalkozom.

I. Az indulattal kapcsolatos jelenségek az igazságügyi pszichiátriában

1. Affektivitás mint gyűjtőfogalom

BARACZKA Krisztina szerint az affektivitás gyűjtőfogalom, mely magába foglalja egyfelől a **hangulatot**, mint lassan hullámzó kedélyállapotot másfelől **az indulatot** (affektus), a rövid, spontán az adott helyzethez igazodó változást.¹

1.1. Hangulat és hangulatzavar

A hangulat erősen befolyásolja a világról és önmagunkról alkotott képet, viselkedésünket, azonban az egészséges emberek hangulatát külső és belső befolyásoltság és kontrollálhatóság jellemzi. Hangulatzavarnak minősül, ha a kedélyállapot mind minőségben, mind intenzitásban tartósan eltér az adott helyzetben normálisnak tekinthető hangulati ingadozástól és a hangulátváltozások a körülményektől függetlenül, tartósan és indokolatlanul szélsőségesé, a személy által

¹ TÓTH Éva - BELOVICS Ervin (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai Budapest, I. Pázmány Press, 2015. [továbbiakban: TÓTH - BELOVICS (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I.]. 514. o.

befolyásolhatatlanná válnak. A hangulat kóros eltolódásával zavarok jelennek meg a mentális működésben, a késztetéseken, viselkedésében stb.²

Igazságügyi pszichiátriai szempontból a hangulatzavarok önmagukban is értékelhetők kóros elmeállapotként.

A hangulatzavarok, avagy affektív rendellenességek közé az alábbi betegségek tartoznak:

- a) mániás epizód,
- b) bipoláris affektív zavar,
- c) depressziós epizód,
- d) ismétlődő depressziós rendellenesség,
- e) perzisztáló hangulati (rendellenesség) zavar,
- f) egyéb hangulat- (affektív) zavarok,
- g) nem meghatározott hangulat- (affektív) zavar.

A hangulatzavarok leggyakoribb büntetőjogi vonatkozása kiterjesztett öngyilkosságokban nyilvánul meg. E depresszív szindrómák általában olyan nőknél jelentkeznek, akik saját gyermeküket viszik a halálba, majd ha mégis életben maradnak, nyilván sor kerülhet a felelősségükre vonásukra.³

1.2. Indulat (affektus)

Az affektus szótári jelentése érzelmi fellobbanás, indulatkitörés.

A pszichológiai szakirodalomban az affektus és az érzelem nem jelent azonos fogalmat, előbbi lényegesen szélesebb körben használatos: „magában foglalja az érzelmek, érzések, hangulatok és az affektív reakciók teljes panorámáját”. Eszerint az affektív jelenségek közé tartozik az érzelem, az érzés, a hangulat, az attitűd, az affektív stílus és a temperamentum.⁴

² FEKETE Mária - dr. GRÁD András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2002. 205-206. o.

³ KUNCZ Elemér (szerk.): Igazságügyi pszichiátria. Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt. 2011. 127. o.

⁴ BÁNYAI Éva - VARGA Katalin (szerk.) Affektív pszichológia - az emberi késztetések és érzelmek világa. Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt., 2013. 62. o.

A pszichiátriában az affektus (affektivitás) - Eugen BLEULER meghatározása szerint - indulatot jelent. NYÍRÓ Gyula pedig „az indulaton a tudatot egészen kitöltő, intenzitásában hirtelen megnövekedett érzelmet ért.”⁵

Az igazságügyi pszichiátria tudománya az indulatokkal kapcsolatos jelenségeket a tudatzavarok között tárgyalja, annak ellenére, hogy az affektusnak a tudat befolyásoltságára gyakorolt hatása mai napig vitatott szakkérdés. Egyes csoportok (köztük Nyíró és Szobor) szerint, mivel a tudatos emberi magatartásnak egyaránt része az értelem és az érzelem, kölcsönhatásban állnak, a tudati alteráció nemcsak lehetséges, hanem tényként (kóros elmeállapotként) elfogadható.⁶ Szerintük a „normális ember is kerülhet olyan stresszhelyzetbe, mely kórosnak felfogható reakciót eredményez, s emiatt mentesíteni lehet.

Mások szerint az indulataink bár tudatszűkítő hatásúak, de racionálisan kontrollálhatók. Ez mintegy kötelességünk emberi mivoltunk következtében, s így az ilyen cselekmények elkövetői nem mentesíthetők a büntetőjogi felelősség alól.

Utóbbiak szerint az indulati reakciók nem jelentenek kóros állapotot, csak abban az esetben, ha az adott reakció háttérében biológiai betegség áll, vagyis az indulat okozta tudatzavar betegszerű. A vita során olyan nézet is kialakult, hogy nem a tudatzavar betegszerű vagy kóros jellege a döntő, hanem a minősége, és csak a mélyreható tudatzavart fogadják el értékelhetőnek az igazságügyi pszichiátria gyakorlatában.⁷

Az affektus labilitást a külső ingerekre adott gyors hangulati-érzelmi reakció jellemzi. Indulati cselekmény esetén ez a reakció extrém gyorsan zajlik le, melyet a személy kontrollálni nem tud (affektus inkontinencia).

⁵ SZOBOR Albert: Affektív és voluntáris magatartásmódok igazságügyi elmekörtani értékelése. Budapest Medicina, 1971. 21. o.

⁶ TÓTH - BELOVICS (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I. 516. o.

⁷ KUNCZ Elemér (szerk.): Igazságügyi pszichiátria. Budapest, Medicina Könyvkiadó Zrt., 2011. 154. o.

Az indulati cselekmények affekt deliktumokban fejeződnek ki, melyek a forenzikus pszichiátria szempontjai szerint a tudatzavarok körében értékelendők. Ahhoz, hogy az affekt deliktumokkal kapcsolatos jelenségeket megértsük, szükséges a tudat és a tudatzavar fogalmának vázlatos ismertetése.

2. Tudat

NYÍRÓ Gyula megfogalmazása szerint, a tudat *„egy hierarchiát is magában foglaló integrált érzetkomplexus, amelynek az a rendkívüli sajátossága van, hogy tartalma állandóan változik. Ez az oscilláló érzetkomplexum hol túlnyomóan belső érzetek integrációjával kapcsolatosan, mint éntudat, testtudat, személyiségtudat, hol a külvilág ingerei által támasztott érzetek integrációja révén, mint a külvilágról szerzett tudat jelentkezik.”*⁸

KUNCZ Elemér szerint tudatnak a pszichés tevékenység magasan differenciált, összetett funkcióját nevezzük, amellyel egyfelől saját magunkat (éntudat), másfelől a körülöttünk lévő világot (tárgytudat) kezeljük. A tudatos létmód határozattan elkülönül a tudattalantól (pl alvás vagy eszméletvesztés) ugyanakkor a tudattalan emlékképeit, éber állapotban tudatosan képesek vagyunk előhívni.

3. Tudatzavarok

A tudatzavarok nem tekinthetők önálló betegségnek, kialakulását többféle testi-lelki betegség előidézheti. A tudatzavarok nagyon sokféle formában jelenhetnek meg, más-más feltételek között.

⁸ NYÍRÓ Gyula: Psychiatria. Medicina, Budapest, 1961. 154. o. In: TÓTH - BELOVICS (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I. 530. o.

3.1. A tudat energetikai zavarai

A tudat egyik jellemzője az energetikai szintje, ébersége (viligitás). Az ép tudati viszonyok mellett a tudat ébersége optimális, azaz a változó külső és belső ingerek mennyiségétől és minőségétől függően, a figyelmet fenntartja és irányítja.

Ebből következően „a tudat tisztasága, világossága a lelki működés energetikai szintjétől függ, így az éberség szintjétől több fokozaton csökkenhet az eszméletlenségig - ezek az energetikai tudatzavarok.”⁹

Másképp fogalmazva, az éberség megváltozása kóros körülmények között energetikai tudatzavarokban jelenik meg.

A tudat energetikai szintjének extenzív emelkedését általában szerhasználat okozza, intenzív emelkedésének hátterében ritkábban idegrendszeri betegség tapasztalható. Az energetikai szint csökkenésével járó zavarok például a mélyülő álmoság, kóros aluszékonyság valamely gondatlanságból eredő cselekmény okozója lehet. Tényleges előfordulásuk az igazságügyi pszichiátria gyakorlatában ritka, habár egyre gyakoribb a közlekedési ügyekben, hogy az elkövető a cselekményét gyógyszer hatása miatt fellépő átmeneti elhomályosulással (black-out) indokolja.

3.2. A tudat integrációs zavarai

Az éberség mellett a tudat másik fő jellemzője a szervezethez való kapcsolódás (integrációja), melynek keretében valósul meg a beérkező ingerek észlelése, a meglévő ismeretekkel való összekapcsolása és az azokra adott válasz.

Ha ez a válasz a gondolatban és cselekvésben megfelelőképp nyilvánul meg a tudat integrált. A tudat integrációja normál körülmények között is folyamatosan változik, szűkülhet, tágulhat valamint válhat feszesebbé-lazábbá.

⁹ KUNCZ i.m. 152. o.

A tudat feszültségének változásai az integráció fokozódásában, csökkenésében, illetve dezintegrálódásában nyilvánulnak meg. A szakdolgozat témája szempontjából az integráció csökkenésével összefüggő jelenségek (pl: a figyelem dekoncentrációja) nem bírnak jelentőséggel, így annak ismertetését mellőzöm.

3.2.1. Integráció fokozódása - tudatszűkülés (regresszív reakció és rövidzárlati cselekmény)

Ha a tudati szervezettség szűkülése lassan következik be, rövid távon a tudat egyirányú beszűkülése, hosszabb távon pedig az elfogultság különböző formái tapasztalható. Ennek következtében az egyén alkalmazkodási készsége torzulhat, rugalmatlanná válhat és érzelmi fűtöttsége megnehezíti az alkalmazkodást.

A tudat szűkülése gyorsan is végbemehet. Az ilyen tudatszűkülés rendszerint nagy indulatokat kiváltó esemény hatására következik be, melynek során az egyén reakciója attól függ, hogy a mentális fékrendszer milyen mértékben képes uralni az indulatot. Amennyiben az indulatot visszafogni nem tudja meggondolatlan cselekvés jön létre. Ezt a megnyilvánulást-viselkedést regresszív reakciónak nevezzük.¹⁰

E affektív magatartásreakciókat korábban primitív reakciónak nevezték, utalva egyes állati, illetve infantilis reakciókra. Ugyanakkor, - ahogy arra Szobor Albert rámutatott, - primitív reakció differenciált személyiségű emberen is előfordulhat, ha az élményi inger ereje a magasabb integrációjú struktúrákat rombolva ősi affektivitással telített rétegeket hoz mozgásba. Ettől függetlenül a primitív reakciók lényegesen gyakoribbak differenciálatlan személyiségű, heves, impulzív vagy infantilisán működő embereken.¹¹

A regresszív reakció lefolyásának az a lényege, hogy „a ráció és az emóció által egyaránt irányított, többé-kevésbé kiegyensúlyozott, tudatos emberi viselkedésből valamilyen érzelmileg súlyosan

¹⁰ TÓTH - BELOVICS (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I. 535-536. o.

¹¹ SZOBOR i.m. 125. o.

*megragadó inger hatására az érzelmi megfontolás, a mentális fékrendszer kikapcsolódik. Ezáltal az érett, tudatos emberi magatartásról alacsonyabb szintre regrediálnak, így az érzelmi-indulati vezérlés lesz meghatározó.*¹²

Abban az esetben, ha ilyen tudatszűkült állapotban affekt deliktum következik be, nem állapítható meg kóros elmeállapot.

Tény, hogy az indulat következtében fellépő tudatszűkület súlyosan megnehezíti a gondolkodást, ily módon megkönnyítheti a cselekmény elkövetését. Ennek ellenére az általános nézet az, hogy az indulatok elhatalmasodásáért, így az ilyen cselekmények elkövetéséért is felelősök vagyunk. Ez nem jelenti, hogy regresszív reakció mechanizmusát a büntetőjog tudománya ne ismerte volna fel és ne értékelné. Az indulati állapotokban elkövetett cselekmények tudatra gyakorolt hatását a büntetőjog a jogos védelem túllépése és az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállásában értékeli, ugyanakkor az indulat és „az erős felindulás” fogalma közé egyenlőség nem tehető. Ebből következően az erős felindulásban elkövetett cselekmény megítélése sem szakértői, hanem bírói feladat (lásd részletesen II-III. fejezet).

A tudatzavarok sajátos formája a sokat vitatott rövidzárlati cselekmény, melyet a regresszív reakciók elemzésénél nem lehet figyelmen kívül hagyni.

KUNCZ Elemér szerint a rövidzárlati cselekmény során az affekt impulzus az össz-személyiséget kikerülve közvetlen cselekvést eredményez.

NYÍRÓ Gyula azt hangsúlyozza, hogy az indulatok bonyolult cselekmények alakjában sülnek - anélkül hogy közben mérlegelő megfontoló értelmi folyamatok játszódna - a tudatba tódult egyetlen gondolat determináló következményeként.

A rövidzárlati cselekmény kritériumait SZOBOR Albert határozta meg legérőszletesebben:

¹² KUNCZ i.m. 158. o.

- 1) A rövidebb-hosszabb ideig tartó negatív előjelű érzelmi polarizáltság, amely általában fokozódó, máskor hullámzó affecitív töltést eredményez, ami a személyiséget mindenképpen erősen igénybe veszi és kimeríti. Az affecitív feszültség oldási szükségszerűsége egy ponton elemi erővel törhet a tudatba.
- 2) A helyzetmegoldás elemi szükségszerűsége valamilyen primitív vagy kóros ötlethez csatlakozik, az ötletbetörés és kóros ötlet megtapadása fontos része a rövidzárlati cselekmény mechanizmusának.
- 3) A személyiségtől idegen, konfliktushelyzet megoldására alkalmatlan értelmetlen vagy túlméretezett cselekmény.
- 4) A tudat szűkült, centruma azonban tiszta világos integrációja feszes, a figyelem éles.
- 5) A tudatállapotnak megfelelően az emlékezet megtartott.
- 6) A cselekmény után nyugtalanság, önvádolás, szorongás depresszió jelentkezhet és gyakori az önfeljelentés.¹³

A rövidzárlati cselekmények felismerése bonyolult szakértői feladat. Az ítélkezési gyakorlatban a ritkábban találkozhatunk vele, azonban előfordulása esetén jellemzően nagy tárgyi súlyú ügyben kell a bírónak a bűnösség megállapításakor azt figyelembe venni, épp ezért a beazonosításán évek múlhatnak. Jogalkalmazói szempontból nem hagyható figyelmen kívül azon megfigyelés, hogy az indulati cselekmények során az indulat fokozódik, tovább szűkítve a tudatot és az áldozatot sokszoros ütések, szúrások stb. érik.

Ilyenkor, ha a cselekmény kezdetére nem lehet beszámíthatóságot kizártságot vagy korlátozottságot megállapítani, úgy a megkezdett cselekmény folyamán - az indulat fokozódás miatt - mélyülő tudatzavar nem értékelhető olyan jelenségnek, amely a beszámíthatóságot érintené.

3.2.2. A tudat dezintegrációja

A tudat szerveződésének bármely szintjén bekövetkező fiziológiás állapot túllépő változás esetén a koherens működés megszűnik, a tudat dezintegrálódik, vagyis a tudat szétesik.

¹³ SZOBOR i.m. 148-149. o.

Amennyiben a tudat széteséséhez még energetikai tudatzavar is társul a tudat működésképtelenné válik. Ez utóbbi a jelenséget nevezzük a tudatborulásnak.

A tudatborulások közös jellemzője, hogy a tudatzavar mélyreható. A tudatzavar feltisztulását követően pedig amnézia alakul ki.

A különböző típusú tudatzavarok klinikum szempontjából két csoportra oszthatók: organikus és pszichogén megalapozottságú zavarokra.¹⁴ Az organikus eredetű tudatzavarok háttérében szervi és idegrendszeri megbetegedések állnak, melyek részben tudatvesztéssel állapotot okozhatnak, részben tudatboruláshoz és tudatszéteséshez vezetnek. Tekintettel arra, hogy az indulati bűncselekményekkel kapcsolatos relevanciájuk nincs, így ismertetésüktől eltekintek.

3.3. Pszichogén tudatzavarok - kóros indulat

A pszichogén tudatzavarok közé az alvással kapcsolatos zavarok, a pszichogén homályállapotok, a fogságpszichózis valamint a kóros indulat sorolható.

A téma kapcsán nyilvánvalóan az utóbbival kell foglalkozni, mely a tudatborulások legsúlyosabb (de nem túl gyakori) formája.

A kóros indulat olyan hevességű reakció, ahol az indulat közvetlen cselekvésbe fordul. A normál indulattól az különbözteti meg, hogy a növekvő indulati töltés csúcspontján a tudat elborul és a cselekményt amnézia követi. Az indulatot valamilyen élmény, inger váltja ki, melytől megszabadulni nem képes és erre közvetlenül, minden előjel nélkül az élményi kontinuitástól feltűnően eltérő módon lép fel.

A kóros indulati cselekmény négy fázisból áll. Első szakaszban a vegetatív tünetek, érzécsalódások jelentkeznek. A második szakaszban „földbe gyökerező pszichomotoros gátoltság”, melyet a harmadik

¹⁴ KUNCZ i.m. 162. o.

szakasz az ún. érzelmi kirobbanás követ. Végül az érzelmi kiürülés, megnyugvás, és amnézia következik. ¹⁵ „Első három szakaszban az észrevevési készség, olyannyira lecsökken, hogy a személy még a különösen fájdalmas ingerekre se reagál, a tudatot erős affektus tölti ki.”¹⁶

Az újabb szakkönyvekben a kóros indulat kifejezés nem található (ahogy a rövidzárlati cselekmény sem). Ennek oka, hogy a szakértői véleményezés nem az indulat esetleges kórosságát, hanem azt veszi szemügyre, hogy a cselekmény idején fennállt-e mélyreható tudatzavar.

A kóros indulat hasonlóan a rövidzárlati cselekményhez, csak abban az esetben minősíthető kóros elmeállapotként, ha a cselekmény időpontjában a súlyos fokú, mélyreható tudatzavar szakértőileg bizonyítható.¹⁷

Hangsúlyozni kell, amennyiben az elkövető a cselekmény idején alkoholos befolyásoltság állapotában volt, akkor sem rövidzárlat, sem kóros indulat nem állapítható meg.

A mélyreható tudatzavar jellemzői az affekt deliktumban következők:¹⁸

A mélyreható tudatzavar fennállását megerősítő tényezők:

- a) Az affekt deliktumok elkövetőire jellemző személyiség tulajdonságok nincsenek. Jellemző lehet az érzelmi-indulati labilitás, szélsőséges reakciókra való hajlam, túlzott agresszivitás vagy paranoid jellegű túlértékelés. Megfigyelhető, hogy a narcisztikus személyiségek hajlamosabbak dühreakciókra.
- b) A cselekményt megelőző időszakban tartós konfliktushelyzet, a traumatikus élmények kumulálódása, tartós affektus telített állapot, a pszichés feszültség kontrolálásának képtelenné válása.

¹⁵ KUNCZ i.m. 165. o

¹⁶ TÓTH - BELOVICS (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I. 541. o.

¹⁷ TÓTH - BELOVICS (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I. 541. o.

¹⁸ TÓTH - BELOVICS (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I. 531-534. o.

- c) A cselekményt közvetlen megelőző időszakban észlelhető affektivitás jellemzői a realitás kontroll csökkenése a helyzet leegyszerűsített primitív érzékelése, torz átélése.
- d) Tipikusnak tekinthető az indulat felépítése: növekvő indulat, csúcspont majd lecsengés percek alatt.
- e) Aránytalanság a cselekmény elindítása, lendülete és a közvetlen kiváltó okok között (utolsó csepp a pohárban).
- f) A cselekmény idején az észlelés maximálisan beszűkül, motiváltság csak a cselekményre van. Rendszerint a cselekmény az adott személyiségtől idegen.
- g) A cselekmény maga váratlan, gyors, megállíthatatlan túlméretezett.
- h) Az elkövetés utáni önbiztosítás hiányzik, nincs menekülési útvonal vagy az elkövető részéről törekvés a cselekmény késleltetett felderítésére.
- i) A cselekményt közvetlen követő lelki állapotot, viselkedést mély megrázkódtatás jellemzi. A cselekményre vonatkozóan értetlenség, ijedtség, tétováság tapasztalható. Ritkábban öngyilkossági gondolatok vagy kísérlet követheti.
- j) Az érzékelési mező és a lelki folyamatok beszűkülnek, a cselekményt a megváltozott érzékelésnek megfelelően értékeli az elkövető személy.
- k) Tipikusak az emlékezőzavarok, melyek gyakran nem terjednek ki a cselekményt közvetlenül megelőző időszakra (pl az áldozat esetlegesen sértő kijelentésére) csak magára a cselekményre korlátozódnak.

A mélyreható tudatzavar fennállásának ellentmondó tényezők:

- a) Agresszív fantáziák.
- b) A cselekménnyel való fenyegetőzés.
- c) A cselekmény kezdetekor agresszív magatartás tanúsítása.
- d) A cselekmény előkészítése.
- e) Az elkövető a cselekmény körülményeit maga alakítja ki.
- f) Az indulat provokációja és a cselekmény elkövetése közötti összefüggés hiányzik.
- g) A cselekmény időben elhúzódik, szakaszosan komplex cselekménysorok követik egymást.
- h) A cselekmény részleteire való pontos emlékezés.

- i) A cselekmény odaillő okszerű magyarázata.
- j) A heves indulati állapotra jellemző tünetek hiánya.

A következő fejezetekben az ismertetett pszichiátriai kórképek és jelenségek jogi aspektusaival és azon belül az erős felindulásban elkövetett emberölés jogi konstrukciójával foglalkozom.

II. A tudatzavar és a beszámíthatóság kapcsolata a büntetőjog rendszerében

1. A bűnösség és a beszámíthatóság fogalma

A bűncselekmény törvényi fogalma a Btk. 4. § (1) bekezdése alapján: *„a bűncselekmény az a szándékosan vagy - ha e törvény a gondatlan elkövetést is büntetni rendeli - gondatlanságból elkövetett cselekmény, amely veszélyes a társadalomra, és amelyre e törvény büntetés kiszabását rendeli.”*

A tudományos definíció¹⁹ szerint a bűncselekmény

- olyan cselekmény, amely
- tényállásszerű (diszpozíciószerű), azaz a büntetőtörvény által büntetendő,
- (büntető)jogellenes, azaz társadalomra veszélyes és
- bűnös, azaz - egyéb ismérvek mellett - szándékos vagy gondatlan.

A bűnösség komplex fogalomként (pszichológiai és normatív) értendő. Eszerint a bűnösség a társadalomra veszélyes cselekmény és az elkövetője közötti pszichikus viszony, amelynél fogva a cselekmény az elkövetőnek felróható.

NAGY Ferenc szerint bűnösséget nemcsak - a fenti definícióból egyébként kétségtelenül következő - szándékosság és gondatlanság fogalmával kell azonosítani, hanem a bűnösség több összetevőből felépülő bűncselekmény-fogalmi elem. Álláspontja szerint bűnösség összetevői:

¹⁹ BELOVICS Ervin - GELLÉR Balázs - NAGY Ferenc - TÓTH Mihály: Büntetőjog I., Általános rész, A 2012. évi C. törvény alapján. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2014. 142. o.

- a) a megfelelő életkor,
- b) a beszámítási képesség,
- c) a bűnösség két alakzata, vagyis a szándékosság és a gondatlanság, valamint
- d) a jogszerű magatartás elvárhatósága.²⁰

A beszámítási képesség fogalmát a törvény külön nem határozza meg: a fogalom a beszámítási képességet kizáró okok korábbi szabályozásaiból való visszakövetkeztetés útján alakult ki. Eszerint beszámítási képességgel az rendelkezik, aki képes a cselekménye társadalomra veszélyes következményeinek a felismerésére és képes az e felismerésnek, illetőleg az akaratának megfelelő magatartás tanúsítására.

A beszámítási képességnek tehát két oldala van:

- a) a felismerési-értékelési képesség, és
- b) az akaratni képesség.

Bócz Endre szerint „... a beszámíthatóság azt jelenti, hogy a személyiség valamennyi strukturális rendszere hibátlanul koordinált működéssel részt vehetett a cselekményben, mert a cselekmény idején ezek a rendszerek mind meg voltak, mind működőképes állapotban voltak és adequat módon kapcsolódnak egymáshoz”.²¹

Hangsúlyozom, hogy a beszámítási képesség nemcsak az egyénben rejlő ok (pl: kóros elmeállapot) miatt hiányozhat, hanem azt az egyénen kívül álló ok (kényszer, fenyegetés) is befolyásolhatja. A büntetőjog tudománya felismerte, hogy nem csupán teljesen beszámíthatók és teljesen beszámíthatatlanok léteznek, hanem korlátozott beszámítási képességgel rendelkező személyek is, utóbbiakkal szemben a törvény a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé.

²⁰ NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Budapest, Korona Kiadó, 2004. 231-235. o.

²¹ Bócz Endre: A személyi társadalomra veszélyesség fogalma, összetevői és értékelése a büntetőjogban. Kandidátusi értekezés. Budapest, 1975. 315 o. In: FEHÉR Lenke: Elmebetegség - büntetőjog-beszámíthatóság. Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1993. 78. o.

„A bűnösség alakzatai, a szándékosság és a gondatlanság a bűnösség központi elemei. Megvalósításuk előfeltétele, hogy az elkövető az elkövetés időpontjában beszámítási képességgel rendelkezzen. A teljesen beszámíthatatlannál ugyanis a büntetőjogi értelemben vett szándékosság és gondatlanság egyaránt kizárt. A korlátozott beszámítási képesség esetén viszont már mind a szándékosság, mind a gondatlanság elegendő tartalommal létrejöhet.”²²

2. A beszámíthatóság és a kóros elmeállapot (tudatzavar) összefüggései

A Btk. 17. § (1) bekezdése alapján nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi a cselekménye következményeinek a felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

A Btk. 17. § (2) bekezdése rögzíti, hogy a büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elmeműködés kóros állapota az elkövetőt korlátozza a bűncselekmény következményeinek a felismerésében vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

A Btk. IV-VI. Fejezetében találhatóak a büntetőjogi felelősségre vonás akadályaitól kapcsolatos szabályok. A törvény az akadályokat három csoportra osztja: a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó, a büntethetőséget megszüntető okokra, valamint az egyéb körülményekre.

A büntethetőséget kizáró okokat a jogirodalom rendszerint további három csoportra osztja: a beszámítást kizáró, a bűnösséget kizáró, és a cselekmény társadalomra veszélyességét kizáró okok csoportjára.²³

A Btk. 17. §-a szerinti kóros elmeállapotot általában a beszámítást kizáró okok közé sorolják, azonban egyes szerzők (pl. Gellér Balázs és Nagy Ferenc) a kóros elmeállapotot (ahogy a gyermekkor, a

²² NAGY i.m. 234. o.

²³ BELOVICS - GELLÉR - NAGY - TÓTH i.m. 198. o.

kényszer, fenyegetést is) nem a törvényi tényállással, hanem a bűnösséggel hozzák összefüggésbe, így bűnösséget kizáró okként minősítik.

A törvény szövegéből is kitűnik, hogy a kóros elmeállapot önmagában nem értékelhető beszámítási képességet kizáró okként. A cselekmény társadalomra veszélyes következményeinek megismerésére vagy az ennek megfelelő magatartásra képtelenség, csak akkor zárja ki a beszámítási képességet, ha ez a kóros elmeállapot következménye.²⁴

A Btk. 17. § (1) bekezdése - a korábbi Btk-tól eltérően - a kóros elmeállapot lehetséges eseteit nem sorolja fel. A kóros elmeállapot, mint gyűjtőfogalom alatt azokat az elmeműködési zavarokat kell érteni, amelyek egyértelműen képtelenné tehetik a büntetendő cselekmény megvalósítóját abban, hogy felismerje cselekménye következményeit vagy, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék.

A betegség fennállása azonban önmagában nem elégséges a beszámíthatóság elbírálásához. A beszámítási képesség vizsgálatakor minden esetben a konkrét cselekménnyel összefüggésben kell feltárni az elkövetéskori konkrét tudatállapotot. Egy adott elmeállapot ugyanis az egyik esetben kizárhatja, míg egy másik cselekmény esetében csak korlátozza vagy nem is érinti a beszámítási képességet (részleges beszámítási képesség).²⁵ Például előfordulhat, hogy egy gyengeelméjű személy az elhagyott helyen talált tárgy jogtalan elsajátításának a társadalomra veszélyességét nem képes felismerni, azt viszont igen, hogy lopni nem szabad.²⁶

Szakértői feladat annak eldöntése, hogy a terhelt szenvedett-e a cselekmény elkövetésekor az elmeműködés olyan kóros állapotában, amely a beszámítási képességét kizárta vagy korlátozta, így a Be. 99. §-ának (2) bekezdése alapján bíróság (ügyész) köteles igazságügyi szakértőt kirendelni.

²⁴ NAGY i.m. 238. o.

²⁵ BELOVICS - GELLÉR - NAGY - TÓTH i.m. 204. o.

²⁶ NAGY i.m. 240. o.

3. A beszámíthatóság és az erős felindulásban elkövetett emberölés büntettének összefüggései

A kóros elmeállapotnak lényegében öt pszichiátriai kórképe létezik: elmebetegség, gyengeelméjűség, szellemi leépülés, személyiségzavar és a tudatzavar.

Ahogy a II/1. pontban utaltam rá a beszámítási képesség hiánya szűkebb értelemben az érzelmi és akarati képesség hiányát jelenti. Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a felismerési és az akarati képességre a kóros elmeállapoton kívüli tényezők is hathatnak, így például az olyan indulat, mely a tudatot kitölti és pszichiátria értelemben kóros elmeállapotnak nem minősíthető tudatzavart (tudatszűkületet) eredményez (lásd részletesen I/3.).

Egyes szerzők nézete²⁷ szerint az erős felindulás okozta tudatállapot nem vonható a beszámíthatóságot érintő tudatzavar körébe, ugyanis a Btk. 17. § szempontjából a tudatzavar csak akkor tekinthető beszámítást kizáró vagy korlátozó oknak, ha az kóros jellegű. Az erős felindulás okozta tudatállapot nem kóros, hanem csak atipikus - mint előfordulási gyakoriságát, mint intenzitását tekintve - így nem indokolt a beszámítási képesség korlátozottságáról beszélni, az erős felindulás vonatkozásában. E vélemény szerint, ha az erős felindulást a beszámítási képesség körében értékelnénk, úgy felvetődhetne, hogy létezik beszámíthatóságnak egy olyan esete, amikor az októl (kóros elmeállapot) elvonatkoztatva, csak a felismerés és az akarati képesség csökkent állapotát vesszük figyelembe. Ez az értelmezés pedig a beszámíthatóság téves értelmezéséhez vezet.

Magam részéről a fenti gondolatmenetben felvetett problémát nem tartom a büntetőjog rendszerével összeegyeztethetetlennek. NAGY Ferenc értelmezésével²⁸ értek egyet, mely álláspontom szerint mind a büntetőjog rendszertanával mind a tudatszűkületek valós élettani lefolyásával összhangban áll.

Eszerint a tudat beszűkülése, a tudat elhomályosítása a kóros vagy nem kóros jellegétől függetlenül egyaránt befolyásolhatja a beszámítási képességet. A kóros jelleg megkövetelése kizárólag annyit jelent, hogy a jogszabály értelmében a Btk. 17. § nem alkalmazható akkor, ha a tudat zavara nem

²⁷ FEHÉR Lenke: Elmebetegség - büntetőjog-beszámíthatóság. Budapest, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, 1993. 75. o.

²⁸ NAGY i.m. 239. o.

kóros jellegű. Ebből az következik, hogy a Btk. 17. §-a sem változtat azon, hogy az erős felindulásban elkövetett emberölés privilegizálásának indoka - a méltányolható kiváltó okkal együtt - a beszámíthatóságot csökkentő tudatzavar.²⁹

III. Az erős felindulásban elkövetett emberölés

1. Történeti előzmények

Már a feudális magyar büntetőjog is szabályozta (részben szokásjogi úton) az élet elleni bűncselekményeket. Átfogóan gyilkosságnak nevezték azon cselekménytípusokat, melyek az emberi élet megfosztását eredményezték. Bár a gyilkosságon belül megkülönböztetnek egyes eseteket (pl: rablógyilkosság, egyszerű gyilkosság), a bűnösség fokának pszichikai sajátosságok szerinti differenciálása még nem jelent meg.

Az első kodifikált és országgyűlés által elfogadott büntetőtörvénykönyv Magyarországon az 1878. évi V. törvénycikk volt, ismertebb nevén Csemegi kódex. Elnevezését megfogalmazójáról, Csemegi Károly államtitkárról kapta.

A Csemegi kódex az élet elleni bűncselekmények között (a XVIII. fejezet) megkülönbözteti a szándékos és a gondatlan emberölést, azaz a szabályozásban már hangsúlyossá vált az ölési szándék eredőjének pszichológia sajátossága.³⁰ A törvény a szándékos emberölésnek három fő típusát határozza meg: a gyilkosságot, amelyet előre megfontolt szándékkal követnek el (dolus praemeditatus), az erős felindulásban elkövetett emberölést (dolus repentinus), és a kettő között elhelyezkedő szándékos emberölést.³¹

²⁹ Ahogy a jogos védelem szabályozása is a beszámítási képesség talaján nyugszik.

³⁰ HORVÁTH Tibor - LÉVAY Miklós (szerk.): Magyar Büntetőjog - Különös Rész., Budapest, Wolters Kluwer Kft., 2013. 51.-53. o.

³¹ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet, Budapest, Osiris Kiadó Kft. 2004. 184. o.

A téma okán fontos kiemelni, hogy az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállásán belül további privilegizált és minősített esettel találkozunk aszerint, hogy az erős felindulást mi okozza illetőleg a cselekmény ki ellen irányult.

A Csemegi kódex 281. §-a alapján, *„ha a szándéka tettesnek erős felindulásában keletkezett és rögtön végre is hajtatott: az emberölés tiz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

Ha pedig az erős felindulást az okozta, hogy a megölt személy a tettest vagy hozzátartozóit jogtalanul sulyosan bántalmazta, vagy megsértette, az emberölés ezen felindulásban rögtön végre is hajtatott: a büntetés öt évig terjedhető börtön leend.

Felmenő vagy lemenő ágbeli rokonnak vagy házastársnak, erős fölindulásban elkövetett megölése: öt évtől tiz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.”³²

Jelentős különbség a mai szabályozáshoz képest, hogy a Csemegi kódexben nem kellett indulatnak méltányolható okból származnia.

A Csemegi kódex reformját jelentő büntető novellák a tényállást nem érintették. A szabályozásban új korszakot az ún. szocialista büntető kódex, a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről szóló 1961. évi V. törvény hozott. Az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállása rendszertanilag a személy elleni büntettek címet viselő fejezetben kapott helyet és szövegszerűen gyakorlatilag megegyezik a ma hatályos törvényi tényállással.³³ Akárcsak a 1979. július 1. napjától 2013. június 30. napjáig hatályban volt Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény, mely a jelenlegi szabályozással analóg módon szabályozta az erős felindulásban elkövetett emberölés büntetnének tényállását.

³² Forrás: (2016. 05. 01.)

³³ 1961. évi V. törvény 254. §-a szerint *aki mászt megöl, ha ölési szándéka méltányolható okból származó erős felindulásban keletkezett, és a büntettet ebben az állapotban végre is hajtotta, két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

2. Hatályos szabályozás

A hatályos Btk. Különös Részének az élet, a testi épség és az egészség elleni bűncselekmények című XV. Fejezete - a korábbi kódexhez képest apróbb módosítással - csak azokat a bűncselekményeket tartalmazza, melyek kizárólagos jogi tárgya az emberi élet, illetve az ember testi épsége vagy egészsége. Ide tartozik az erős felindulásban elkövetett emberölés büntette is:

Btk. 161. § Aki mást méltányolható okból származó erős felindulásban megöl, büntett miatt két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

A bűncselekmény az emberölés privilegizált este, ugyanis az emberölés alapesetéhez képest a törvény enyhébb büntetéssel fenyegeti az ölési cselekményt amennyiben az ölést méltányolható okból származó erős felindulásban követik el. Mivel az alapesethez képest speciális tényállásról van szó, az a „lex specialis derogat legi generali” elv alapján megelőzi a Btk. 160. § (1) bekezdése szerinti emberölés megvalósulását.³⁴

Az erős felindulásban elkövetett emberölés, mint privilegizált eset a külföldi büntető törvénykönyvekben is megtalálható. A német büntető törvénykönyv megfogalmazása szerint „*ha az emberölés elkövetője a sértett által ellene vagy hozzátartozója ellen irányuló bántalmazás vagy súlyos testi sértés miatt indulatból cselekedett*”. Az osztrák szabályozás - a magyarral szinte egyezően - a következőképp szól: „*aki általánosan menthető erős felindulásban mást megöl*”³⁵

A bűncselekmény jogi tárgya az emberölés büntettével azonosan az emberi élet sérthetlenségéhez fűződő társadalmi érdek. A privilegizált bűncselekménykénti meghatározást nem a jogi tárgy tette indokolttá, hanem az, hogy az elkövető pszichikai sajátosságai és a bűnösség foka lényegesen

³⁴ TÓTH Éva - BELOVICS Ervin (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai II. Budapest, Pázmány Press, 2015. [továbbiakban: TÓTH- BELOVICS (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai II.]. 177. o.

³⁵ BELOVICS Ervin - MOLNÁR Gábor Miklós - SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös Rész. Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft, 2014. 94. o.

eltértek az emberölés büntetéhez képest. Az ilyen cselekmények nem vonhatóak az emberölésnél szokásos mélyen elvetendőség alá.³⁶

A bűncselekmény passzív alanya más élő ember. Utóbbi értelmezése megegyezik az emberölés alapesetnél ismertekkel. „Bárki válhat passzív alanná, függetlenül attól, hogy kinek a magatartása idézte elő az elkövető erős felindultságát.”³⁷

Nyitott törvényi tényállás, azaz a tényállásban rögzített eredmény (más ember halála) előidézésére alkalmas bármilyen magatartás tényállásszerű lehet. Az emberölés büntetéhez képest azonban a gyakorlatban jellemzően tevészel valósul meg. BELOVICS Ervin arra is rámutat,³⁸ hogy erős felindulásban elkövetett emberölés az esetek többségében - az érzelmi tobzódásból eredően - különös kegyetlenséggel valósul meg.

Az erős felindulásban elkövetett emberölés materiális bűncselekmény, a befejezetté válás megkívánja a halálos eredmény bekövetkezését. Az okozati összefüggés az elkövetési magatartás és az eredmény között fennálló kapcsolat, voltaképpen az eredményért való büntető jogi felelősség objektív alapja.

A bűncselekmény előkészülete nem büntetendő. A jogtudományban az előkészület megítélése igen eltérő. HORVÁTH Tibor szerint a büntett előkészülete fogalmilag kizárt.³⁹ Ezen álláspontot BELOVICS Ervin vitatja és példaként említi, ha méltányolható okból származó indulat hatása alatt álló személy ugyanilyen jellegű affektus állapotában levő személyt eredménytelenül hívja fel a passzív alany megölésére.⁴⁰ Magam részéről Belovics Ervin okfejtését értek egyet.

A bűncselekmény eredménybűncselekmény, ezért az eredmény elmaradása esetén - amennyiben az elkövető az ölési cselekményt megkezdte - a kísérlet szabályait kell alkalmazni.

³⁶ Fővárosi Ítéletábrla 1.Fkf.589/2004/5. számú ítéletének indokolása.

³⁷ BELOVICS - MOLNÁR - SINKU i.m. 94. o.

³⁸ BELOVICS - MOLNÁR - SINKU i.m. 94. o.

³⁹ HORVÁTH - LÉVAY i.m. 95. o.

⁴⁰ BELOVICS - MOLNÁR - SINKU i.m. 95. o.

Befejezett a bűncselekmény a sértett halálának bekövetkezésével.

Delictum proprium vagyis elkövetője tettesként csak olyan személy lehet, aki méltányolható okból származó erős felindulásban van.

Fontos, hogy a Btk. 16. §-a az erős felindulásban elkövetett emberölés elkövetőjének büntetőjogi felelősségre vonását lehetővé teszi abban az esetben, ha a cselekmény elkövetésekor tizenkettedik életévét már betöltötte, és az elkövetéskor rendelkezett a cselekménye következményeinek felismeréséhez szükséges belátással.

A különös bűncselekmények esetén csak azokat lehet társtettesnek tekinteni, akik rendelkeznek a tettességhez szükséges személyes kvalifikáltsággal, ezért társtettes és bűnrészes is csak méltányolható okból származó erős felindulásban lévő személy lehet.

Amennyiben valamelyik személy esetében hiányzik a privilegizáció alapját képező tényállási elem, úgy az ölési cselekményt közösen megvalósító személy cselekménye emberölésként, míg a részes cselekménye emberölés bűnrészességeként minősül.

A bűncselekmény kizárólag szándékosan követhető el. A szándék kialakulása és annak realizálása azonban a szokásostól eltérően megy végbe. Az elkövető tudattartalmának tudatzavart állapotától függetlenül át kell fogni az eredményt. Az ölés egyenes és eshetőleges szándékkal is végbemehet.

A tévedésre vonatkozó rendelkezések alkalmazására sor kerülhet, például, ha az elkövető a valóságos helyzet téves felismerése folytán abban a tudatban cselekszik, hogy családtagjai ellen jogtalan támadást intéztek.

Az ítélezési gyakorlat az elvétel szabályait az erős felindulásban elkövetett emberölés esetében is alkalmazza. Amennyiben más személy jogellenes magatartása váltja ki az ölési cselekményt megvalósító elkövető erős felindulását, de céltévesztés folytán a mellette álló személyt öli meg: az

erős felindulásban elkövetett emberölés büntetének kísérletét és ezzel bűnhalmazatban a gondatlanságból elkövetett emberölés vétségét kell megállapítani (BH1992. 618.).

Az emberölés erős felindulásban való megállapításához három feltételnek kell fennállnia:

1. Erős felindulásnak minősülő pszichés állapot.
2. Az erős felindulásnak méltányolható okból való származása.
3. Az elkövetés rögtönössége.

A minősítéshez megkívánt valamennyi feltétel vizsgálta szükséges, melynek során a fenti sorrendiség betartása sem mellőzhető. Így például a rögtönösséggel kapcsolatban követelmény, hogy a magas fokú indulat hatása alatt kell realizálnia.

E feltételekkel kapcsolatos jogi minősítési és elhatárolási kérdések egységes jogértelmezését szolgálja a Kúria Büntető Kollégiumának 3/2013 Büntető Jogegységi Határozatában, mely a bíróságokra nézve kötelező.

2.1. Erős felindulásnak minősülő pszichés állapot

Az indulat fogalmával a dolgozat első fejezetében részletesen foglalkozom. Az indulat keletkezésének alapja az ember tudati működése, ennek megfelelően az érzelmi fellobbanás lehet kóros (patológiás) vagy élelektani (fiziológiás) eredetű.⁴¹

A patológiás indulat sajátossága, hogy az egyén kóros elmeállapota miatt az indulat túlméretezett, nem felel meg sem intenzitásában sem időtartamában a kiváltó oknak, vagyis tudatborulás jön létre. Amennyiben a tudatborulás eredményeképp az elkövetőt képtelenné teszi arra, hogy cselekménye következményeit felismerje vagy, hogy a felismerésnek megfelelően cselekedjék a Btk. 17. § (1) bekezdése értelmében az elkövető büntethetősége - kizáró ok fennállása miatt - kizárt. Amennyiben

⁴¹ KERESZTY Béla - MARÁZ Vilmosné - NAGY Ferenc - VIDA Mihály: A magyar büntetőjog különös része. Budapest, Korona Kiadót, 2005. 94. o

a tudatborulás csak korlátozta az elkövetőt a cselekménye következményei felismerésében, avagy abban, hogy a felismerésnek megfelelően cselekedjék a büntetőjogi felelőssége megállapítható azonban a büntetés korlátlan enyhítésének van helye a Btk 17. § (2) bekezdése alapján.

„Az erős felindulás a kóros elmeállapota miatt korlátozott beszámítási képességgel rendelkező elkövetőben is keletkezhet, vagyis az ilyen külső ok az elkövető szellemi képességétől függetlenül is kiválthatja az indulat olyan magas fokát, amely a beszámítási képesség alkati eredetű korlátozottságától függetlenül (vagy a méltányolható indulat és a kóros elmeállapot összehatásában) korlátozza a meggondolás- megfontolásnak az adott személynél szokásos mértékét.” Ezért abban az esetben ha a beszámítási képesség korlátozottságának nem az erős felindulás a kizárólagos oka, hanem az elkövető kóros elmeállapota miatt korlátozott beszámítási képessége is, az erős felindulásban elkövetett emberölés mellett nem kizárt a 17. § (2) bekezdésének alkalmazása.⁴²

A Legfelsőbb Bíróság többször is elvi érveléssel mutatott rá, hogy amennyiben külső körülmények váltották ki az elkövető - erkölcsileg bizonyos fokig menthető - erős felindulását, a privilegizált alakzat megállapításának helye lehet akkor is, ha az elkövető rendellenes (kóros) személyiségszerkezete az egyébként fiziológiás természetű indulatot fokozta.

A patológiás indulatban elkövetett ölési cselekménynem alapoz meg privilegizált emberölést, csak az éplélektani alapon végrehajtott élet elleni támadás. Amennyiben az elkövető kóros elmeállapotú és a beszámítási képességének korlátozottsága a patológiás indulat hatására keletkezett nem az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapításának van helye, hanem a Btk. 160. §-a szerinti emberölés a törvényes minősítés. A patológiás indulat megállapítása igazságügyi elmeorvos-szakértő kirendelését és elmeorvos-szakvélemény beszerzését indokolja.

A bűncselekmény megvalósulása szempontjából tehát az éplélektani affektus releváns, azonban az éplélektani indulat hatása alatt történő elkövetés önmagában nem alapozza meg a privilegizált eset megállapítását, csak akkor ha az indulat eléri a megkívánt erős felindulást, a tudat elhomályosodását eredményező mértékét

⁴² KERESZTY - MARÁZ - NAGY - VIDA i.m. 95. o.

affektuson alapuló elkövetés még önmagában nem alapozza meg az emberölés ezen alakzatát, hiszen az érzelmi fellobbanások, haragos, heves kitörések általában jellemzik, az élet és testi épség elleni bűncselekményeket.

Ahogy arra a 3/2013 BJE is rámutat, az erős felindulás minőségileg egész más fokozatot jelent: sajátossága, hogy az indulat olyan - fiziológiai eredetű - magas foka áll fenn, amelynek következtében az elkövető belső egyensúlya megbomlik, tudata elhomályosul és ennek folytán a megfontolás szokásos mértékének megtartása lehetetlenné válik.

A fentiekből nyilván az is következik, ha az indulat nem kóros alapon fejlődött ki, akkor a Btk. 17. §-ában foglaltak nem alkalmazhatók.

Az erős felindulás fennállta és foka nem elmeorvos-szakértői, hanem a bíróság által eldöntendő tény és jogkérdés, amelyet az elkövető konkrét pszichikai tulajdonságai alapján kell megítélni. Másképp fogalmazva a fiziológiás természetű indulatképződés, és ezen indulat fokának meghatározása a tényekből a bíróság által levonható jogi következtetés. Csak ilyen összefüggésben értelmezhető az, hogy a bíróság elfogadja-e tényként az indulatára vonatkozó igazságügyi elmeorvos-szakértő által előadottakat (amelyek adott esetben a fiziológiás indulatot támasztják alá).

A bíróságnak egy ölési cselekmény minősítésénél szem előtt kell tartania, hogy az erős, felfokozott indulat - fiziológiás természete folytán - nem feltétlenül a cselekvéshez vezető akarat irányát és a tudat tartalmát befolyásolja, hanem a következmények beható meggondolását teszi lehetetlenné. Az érzelmi kirobbanás azt akadályozza meg, hogy az elkövető a szokásos módon átgondolja a következményeket (BH2012. 214.). Ehhez képest az indulat magas fokú intenzitását egymagában nem zárja ki az a körülmény, hogy az elkövető utóbb a cselekmény részleteire visszaemlékszik (1999. 412 szám).

Lényeges szempont, hogy az erős felindulás megállapításának, hogy az elkövető az elkövetési magatartás megkezdése előtt kell alakulnia. A bántalmazás során fokozódó indulat önmagában nem alapozza meg e minősítés megállapítását.

Az erős felindulás igen magas foka akár a teljes beszámíthatatlanságot megközelítő mértéke enyhítő körülményként minősülhet, de - mivel affektus fiziológiás alapon keletkezett nincs helye a Btk. 17.§ szakaszának alkalmazására.

2.2. Méltányolható ok

Az indulatnak méltányolható okból kell származnia, vagyis a jogalkotó nemcsak az erős felindulás tényét értékelte privilegizáló hatással, hanem ehhez etikai momentumot is kapcsolt, amikor az erős felindulást kiváltó ok jellegét is meghatározta.⁴³

A méltányolható ok megítélése bírói mérlegelés körébe tartozó kérdés. A bírói gyakorlat szerint az indulat akkor méltányolható,

- a) ha az elkövetőn kívüli jelentős külső ingerből fakad,
- b) erkölcsileg bizonyos fokban igazolható és
- c) arányban áll az ölési cselekménnyel.

Hangsúlyozandó, hogy a felindulást kiváltó ok megítélése nem szűkíthető le a cselekmény elkövetését közvetlenül megelőző eseményekre, hanem a történések egész folyamatát, az eset összes körülményeit kölcsönhatásukban és folyamatosságukban kell vizsgálat alá vonni.⁴⁴

Önmagában nem alapozza meg az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapítását pl.: az elkeseredettség, a bánat, a szomorúság, a magárahagyatottság érzete, a sértődöttség, a pusztán személyi ellenszenv vagy kizárólagosan az idegfelezült állapot, és ugyancsak nincs alap ennek megállapítására, ha az elkövető a sértett fellépésére maga szolgáltatott okot.

⁴³ GÁL István László - KÖHALMI László - UJVÁRI Ákos - ZALKA Gábor: Az Országos Bírósági Hivatal Különös rész I. című tananyaga. (2016. 04. 24.)

⁴⁴ 3/2013 Büntető Jogegységi Határozat

Az, hogy ezen általános elvek a gyakorlatban miként érvényesülnek, annak bemutatására a legtipikusabb kiváltó okokkal kapcsolatos jogesetek elemzését választottam.

2.2.1. Sértett kifogásolható magatartása

Közismert, hogy az erős felindulást kiváltó külső okok közül az egyik leggyakoribb a cselekményt közvetlenül megelőző a sértetti magatartások, melyek jellemzően az elkövetőt vagy családtagjait durván bántalmazó vagy becsületsértő illetőleg az emberi méltóságot sértő cselekményekben nyilvánulnak meg. E megállapítást az alábbiakban ismertett jogesetekkel támasztom alá.

Méltányolható okból származott a vádlott indulata, amikor a sértett megjelent a vádlott édesanyjának a lakásán, vele vitába bocsátkozott, és ennek során úgy vágta arcul az asszonyt, hogy annak a fülbevalója is kiesett. Ezt követően a sértett a békésen kosarat fonó vádlottba kötött bele, aki többször is felszólította a sértettet, hagyja őt békén. A sértett durva szavakkal illette a vádlottat, többek között azt állította, hogy a vádlott a lánytestvérével szexuális kapcsolatot tart fenn (BH1999. 289.).

Méltányolható okról csak akkor lehet szó, ha a sértett viselkedéséből az elkövetőt ért sérelem nemcsak erkölcsileg kifogásolható, hanem súlyos is. Pitiáner sérelmekre adott túlméretezett indulatkitörés nem tekinthető méltányolhatónak. Méltányolható ok hiányában a bíróság emberölés büntettként minősítette az ittas vádlott ölési cselekményét, akinek az indulatát az váltotta ki, hogy kölcsönös szóváltás után a sértett a szemtelennek nevezte, majd egy pohár borral szembeöntötte (BH1993. 657).

Itt szükséges kiemelni a Fővárosi Ítéltábla 1.Fkf.589/2004/5. számú ítéletét is: az éjszakai szórakozásból hazaérkező fáradt, kialvatlan 14 éves lány vádlott a reggeli órákban vitába került ittas állapotban lévő édesanyjával, akivel korábban is gyakran volt konfliktusa. A nézeteltérés alapja, az hogy vádlott felelősségre vonta édesanyját, hogy miért kér a fiától pénzt, az édesanya pedig rendrakásra szólította fel a vádlottat. A vita közben a vádlott egy nagyméretű konyhakéssel, nagy erővel, váratlanul nyakon szúrta az édesanyját, majd a kést a nyakában hagyva a szobába távozott és

segítségért kért. Az elsőfokú bíróság a vádlott cselekményét méltányolható okból származó indulat hatásaként értékelte.

Az ítélet tábla mint másodfokú bíróság a fiatal korú vádlott cselekményét emberölés büntettének minősítette és határozatában elvi érveléssel mondta ki, hogy a gyermek, amikor a szülővel szembe fordul, megüti, az édesanyjára kést emel, majd leszúrja nem minősülhet erkölcsileg menthető cselekménynek, olyan esetben amikor a fiatal korú és a sértett között megszokottak voltak a nézeteltérések és a tettelegességek.

2.2.2. Szerelmi féltékenység

Nagyon gyakori, hogy az élet, testi épség elleni bűncselekmények elkövetőit szerelmi (szexuális tartalmú) féltékenység illetve a házastársi/élettársi kapcsolatokkal gyakran együtt járó érzelmi fellobbanás motiválja.

Ilyen esetekben előfordulhat az enyhébb elbírálás lehetősége,⁴⁵ vagy a privilegizált esetként való minősítés lehetősége is, bár a bírói gyakorlat mindkét lehetőséget - véleményem szerint helyesen - szűk korlátok közé szorítja.

Az irányadó bírói gyakorlat szerint a házastárs más férfival való szexuális kapcsolat előtt, közben, vagy után - annak látható jeleit észlelve - „tettenérése” olyan méltányolható ok, mely valóban alkalmas azon fiziológiai indulat létrehozására, ami a tudatot elborítja.⁴⁶ Mindemellett az olyan ölési cselekményeknél, amelyeket a féltékenység motivál, a méltányolható okból keletkezést eredményező hatást csak akkor ismeri el, ha az emiatt kialakult lappangó indulatot valamely *külső ok lobbantja* olyanná, amely az ölési cselekmény véghezvitelét eredményező kitöréshez vezet, mint amilyen például a sértett vagy valamely más személy magatartása, sértő kijelentése. Lényeges tehát, hogy a megcsalás érzéséből fakadó olykor heves indulat csak akkor válik egyben méltányolhatóvá, ahhoz

⁴⁵ Gyakorlatban a szerelemféltésnek - mint az emberölési cselekmény motívumának - a büntetés kiszabása során enyhítő körülményként értékelése általában akkor indokolt, ha az ölésre irányuló szándék kialakulásában az ésszerű megfontolásokkal szemben megnő a tudatos gondolkodással nehezebben befolyásolható ösztönös késztetések szerepe, és ezeket a késztetéseket kiváltó érzelmek a közgondolkodásban is elfogadott (BH2001. 208).

⁴⁶ DIT-H-BJ-2015-10. bírósági határozat, In: Új Jogtár, Wolters Kluwer Kft.

egy másik személy valamilyen többlettevékenységgel is hozzájárul. Erős felindulásban elkövetett emberölés büntetettét valósítja meg az az elkövető, aki a különélő házastársát az életközösség helyreállítására akarja rávenni és békülési próbálkozása közben házastársa az önérzetét megalázó kifejezésekkel illeti (BH2006. 140.).

Jellemző, de nem szükségszerű, hogy a többlettevékenységet kifejtő személy maga a sértett (például a hűtlen feleség a tettenérő férjet megalázza annak impotenciáját hangoztatva⁴⁷), de más személy is magatartása is kiválthat indulatot.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogyha a felindulást kiváltó ok az elkövető személyes tulajdonságaiban vagy körülményeiben rejlik, ez már egymagában is kizárja a privilegizált emberölés megállapítását. Az ölési szándék alapjául szolgáló intenzív indulat oka ugyanis csak olyan objektív jellegű körülmény lehet, amely kívül áll az elkövetőn.⁴⁸

Annak a minősítés szempontjából nincs jelentősége, hogy az elkövető a féltékenység tárgyi alapjáról meggyőződött-e vagy sem, sőt annak sincs, hogy az ölési cselekmény a szeretett vagy a szerelemféltést kiváltó személy ellen irányul. Nemcsak ebből a szempontból⁴⁹ bír kiemelkedő súllyal az alábbi jogeset:

„A Szombathelyen lakó vádlott barátnőjével Miskolcon átutazóban felkeresi testvérét, aki nem tartózkodik otthon, csupán a felesége a csecsemő gyermekkel. A vádlott felesége az esti órákban a lakás másik felén a csecsemőt eteti, eközben a munkából hazatérő vádlott az épület zárt teraszán félreérthető helyzetben meglátja a barátnőjével közösülő testvérét, akit nem ismert fel. Abban a tudatban, hogy a feleségét találja intim helyzetben, berúgta az ajtót, a heverőről felrántotta a sértettet, nagy erővel szíven szúrta, aki nyomban meghalt. Ekkor lépett ki a tornácra a vádlott házastársa, karjában a csecsemővel. Ekkor tudatosult a vádlottban, hogy testvérét ölte meg. A megyei bíróság a vádlott bűnösségét emberölés büntetettében állapította meg, ezért nyolc évi börtönre és nyolc

⁴⁷ TÓTH - BELOVICS: A büntetőeljárás segédtudományai II. 179. o.

⁴⁸ SZIT-H-BJ-2009-13. bírósági határozat, In: Új Jogtár, Wolters Kluwer Kft.

⁴⁹ A bíróság döntése fontos szereppel bír a közügyektől eltiltás mellékbüntetés alkalmazási feltételeinek értelmezésében is.

évi közügyektől eltiltásra ítélte. A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú ítéletet megváltoztatta, s a vádlott cselekményét erős felindulásban elkövetett emberölésként minősítette, s a börtönbüntetés tartalmát 3 évi 8 hónapra enyhítette, és mellőzte a közügyektől eltiltást azzal az indokkal, hogy a privilegizált emberölés nem indokolja a mellékbüntetés kiszabását, kivéve, ha a vádlott visszaeső, mert utóbbi esetben a személy társadalmi veszélyessége méltatlanná teszi a közügyek gyakorlására.”⁵⁰

2.2.3. Családon belüli erőszak

A kriminológiai meghatározás szerint családi erőszak embertől eredő, másik személyre közvetlenül irányuló, a cél elérésére alkalmas pszichikai vagy fizikai erő.⁵¹

Ahogy arra többször utaltam, az erős felindulásban elkövetett emberölés esetében az indulat méltányolható okból keletkezésének a megállapítása szempontjából vizsgálni kell az elkövető és a sértett között fennálló érzelmi viszonyt, valamint a korábbi és az elkövetést közvetlenül megelőző cselekményeket, és ezek ismeretében kell állást foglalni, hogy az éplélektani alapon kialakult intenzív indulat az elkövetőn kívül álló ok hatására jött-e létre, és hogy az erkölcsileg bizonyos fokig menthető-e (BH2001. 461.). Sajnálatos tény, hogy e vizsgálat során a cselekmények háttérében e kriminológiai esetkörrel gyakran találkozhatunk.

A hosszabb időn át tartó nézeteltérés, az elkövetőt és családtagjait ért folyamatos fizikai bántalmazások és célzatos lelki terror folytán az elkövetőben kialakult állandósult és fokozódó feszültség esetén a korábbinál kisebb sérelmet okozó sértetti magatartások is kiválthatják az indulatok olyan összesűrűsödését, amely a korábbi érzelmek eltorzulásához vezetnek. A házastárs megölése esetében méltányolható okból származónak minősül, ha a sorozatos bántalmazások miatt kialakult állandósult félelemérzet alakult ki majd egy konkrét bántalmazás során tudatszűkölt állapotban a sértettet megöli.

⁵⁰ TÓTH - BELOVICS: A büntetőeljárás segédtudományai II. 179. o.

⁵¹ TÓTH Zsuzsanna: A családon belüli erőszak. Debreceni Jogi Műhely, 2014/1-2. szám: (2016. 04. 25.)

Az elkövetés időpontjában fennálló méltányolható okból kialakult indulat nem volt megállapítható, annak az asszonynak a cselekményekor, akinek a férje rendkívül durván viselkedett vele, valamint a fiú- és leánygyermekével szemben is. Ok nélkül féltékenykedett, több esetben tettlegesen bántalmazta, mások előtt megalázta, sőt kínozza is, ezért a vádlott kifejezetten félt a férjétől. 1993. július 22. napján a vádlott a délutáni órákban érkezett haza a munkahelyéről, és az ittas férjétől értesült arról, hogy az a táskáját - a benne levő irataival együtt - elveszítette. Miután a vádlott eredménytelenül kísérelte meg az ittas férje táskájának a felkutatását, hazatérve látta, hogy a sértett mélyen alszik a szobában. Ekkor a vádlott elhatározta, hogy megöli a férjét. Az ölési cselekmény elkövetéséhez alkalmas eszközök kiválasztása során az elektromos láncfűrész mellett döntött, annak - általa korábban nem ismert - használatát kipróbálta, megfelelő elektromos hosszabbító zsinórt választott, majd a fekvőhelyen hanyatt fekvő férje nyakához helyezte a láncfűrész és azt beindította, így szinte pillanatok alatt átmetszette a sértett légcsövét, nyelőcsövét, a nyaki ereket és a nyaki gerincet, csaknem teljesen elválasztva a fejet a törzstől (BH1995. 617.).

Nem minősíthető az emberölés erős felindulásban elkövettként akkor sem, ha a sértett és az elkövető közötti előzetes folyamat csupán motívuma, de nem közvetlen oka az ölési cselekménynek. Így például nem állapítható meg az emberölés erős felindulásból elkövettként, ha a sértett folyamatosan bántalmazta az elkövetőt, - ami az ölési cselekmény elkövetésének motívuma volt -, de a megölését közvetlenül megelőzően nem tanúsított olyan magatartást, ami az elkövetőben erős felindulást válthatott volna ki.

2.2.4. Egyéb okok (pénztartozás, ittasság stb.)

Az életi és testi épség elleni bűncselekmények háttérében rendszeresen fordul elő elszámolási vita, valamint az elkövető cselekményét motiválhatja a pénzügyi helyzetével összefüggő elkeseredettsége, indulata.

Méltányolható okból származónak nem tekinthető, s ezért az emberölés privilegizált alakzatának megvalósulását nem eredményezheti az elkövetőnek az általa kölcsönzött pénz visszaszerzésének megíúsulása miatti indulata. Ebben az esetben elkövetést kiváltó ok súlyossága és az arra reagáló

magatartás objektíve nem áll arányban, továbbá a terhelt a törvényes perlési út megkerülésével torolja meg a kölcsönadott pénz visszaadásának elmaradását (BH.2014. 323).

Ha azonban a vagyoni viszonyokat ért sérelem mellé, valamilyen sértetti többletcselekmény társul az lehet olyan kiváltó ok, melyre adott ölési reakció adekvát. Így például nem tekinthető jelentéktelen sérelemnek és jogosan váltott ki indulatot abból a rossz anyagi körülmények között élő (havi 28 000-30 000 forint rokkantnyugdíj) terheltből az a fiatalabb sértett, aki elitta 5000 forintját, majd az őt jogosan felelősségre vonó terheltre támadt, oly módon, hogy megütötte, leütötte, majd székekkel dobálta meg.

E jogeset kapcsán mondta ki a Legfelsőbb Bíróság azt is, hogy nyilvánvalóan tarthatatlan lenne olyan felfogás, ha az erős felindulásban elkövetett emberölés, csak akkor lenne megállapítható, ha az indulatot kiváltó ok az elkövető életét fenyegető esemény lenne. Az, hogy az indulatot kiváltó méltányolható okként jelentéktelen sérelem nem vehető figyelembe, nem jelenti azt, hogy az „az elkövetést kiváltó ok súlyosságának, valamint az elkövető magatartásának objektív arányossága” szükséges (BH2008. 2.).

Az ölési cselekmények tipikus kísérő jelensége, hogy az elkövetéséhez vezető indulatot a szeszes ital által befolyásolt állapot váltja ki.

Az önhibából eredő alkoholos tudatzavarra általában nemcsak beszámítást kizáró okként nem lehet hivatkozni, hanem az önhibából történő leittasodott állapotot az ítélkezési gyakorlat nem tekinti az elkövető személyén kívül álló olyan külső oknak sem, amely megalapozhatja az ölési cselekménynek a privilegiált eset szerinti minősítését.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy egymagában az elkövető ittassága kizárná az ölési cselekménynek erős felindulásban elkövettként minősítését, ha az erkölcsileg méltányolható külső ok az ittasságtól függetlenül is alkalmas volt az elkövető felindultságának kialakulására (BH1988. 339.). Kizárja a minősítést viszont, ha az elkövető az ittassága következtében az adott szituációt a

valóságosnál ténylegesen sérelmesebbnek, megalázóbbnak érezte és hatására benne túlméretezett indulat keletkezett.⁵²

2.3. Az elkövetés rögtönössége

A Kúria 3/2013. számú Büntető Jogegységi Határozatában kifejtett jogértelmezés szerint az emberölés szóban forgó privilegizált esete megállapításának feltétele, hogy az elkövető a véghezviteli magatartás kifejtésének az időpontjában fiziológiás jellegű és intenzív felindultsági állapotban legyen, amely a tudatát elhomályosítja; a cselekmény erkölcsileg méltányolható okból keletkezzék. Szükséges továbbá, hogy a cselekmény elkövetésére irányuló akaratelhatározást nyomban kövesse a kivitelezés, vagyis az emberölésre irányuló szándék kifejlődése és a cselekmény között viszonylag rövidebb idő teljen el.

A rögtönösség sohasem konkrét időpontot, hanem *nyomban történő elkövetést jelent*, vagyis olyan rövid időtartamot, amely alatt az elkövető még az éplélektani alapon keletkezett tudatzavart állapotban van. Etekintetben tehát annak van jelentősége, hogy az erős felindulást kiváltó méltányolható okról való tudomásszerzéshez képest hajtsa végre rögtönösen a cselekményt.⁵³

Nyilvánvaló, hogy rögtönösség hiányában az emberölésnek erős felindulásban elkövetettként minősítését kizárta teszi, ha az elkövető az őt ért sérelem és az ölési cselekményt megvalósító véghezvitel közötti időben olyan célszerű és logikus magatartást tanúsított, amelynek folytán nem vonható le olyan következtetés, hogy az indulata olyan mértékű volt, mely a tudatát elhomályosította (BH. 1998. 160). Rögtönösségről akkor sem beszélhetünk, amikor az elkövetőben az ölés gondolatát, bár erkölcsileg menthető emóció váltja ki, azonban a szándékát órákig vagy napokig érlelte magában, majd a bűncselekményt már nyugodt lelkiállapotban követte el.⁵⁴

⁵² KERESZTY - MARÁZ - NAGY - VIDA i.m. 97. o.

⁵³ KERESZTY - MARÁZ - NAGY - VIDA i.m. 98. o.

⁵⁴ HORVÁTH - LÉVAY i.m. 94. o.

3. Elhatárolási, halmazati kérdések

3.1. Erős felindulásban elkövetett emberölés és a jogos védelemi helyzet elhatárolása

A leggyakrabban az erős felindulásban elkövetett emberölés és a jogos védelem szükséges mértékének menthető felindulásból való túllépése okoz elhatárolási nehézségeket.

Ahogy arra a Legfelsőbb Bíróság is rámutatott a jogos védelemnek az az esete, amikor az elkövetőt az ijedtsége vagy menthető felindulása korlátozza az elhárítás szükséges mértékének a felismerésében, hasonló ahhoz az állapothoz, amelyet a törvény az erős felindulásban elkövetett emberölés megállapításához megkíván. Mindkét esetben olyan éleplektani, fiziológias jellegű indulati állapotról van szó, amikor az elkövető - külső körülmények hatására - a felismerési képességében korlátozott, és ennek folytán a tevékenysége feletti ellenőrzésében akadályozva van (BH2000. 42.).

Az elhatárolás során a kiindulópontot az jelenti, hogy a jogos védelmi helyzet törvényi feltételeinek vizsgálata minden esetben megelőzi az erős felindulásban elkövetett emberölés miatti felelősség megállapítását.

A fentiekre figyelemmel amennyiben az elkövető jogos védelmi helyzetben emberöléssel védekezik, cselekménye a Btk. 160. §-ába ütköző emberölés tényállása alapján minősül, azonban a Btk. 22. §-a szerint nem büntetendő.⁵⁵

Ha az elkövető a *jogos védelmi helyzet megszűnését követően, de még a jogtalan támadás által kiváltott nagyfokú felindultságában* hajtja végre az ölési cselekményét, magatartása erős felindulásban elkövetett emberölésként minősülhet (időbeli túllépés).⁵⁶

⁵⁵ KERESZTY - MARÁZ - NAGY - VIDA i.m. 99. o.

⁵⁶ 3/2013.számú Büntető jogegységi határozat 6.pont c)

Utóbbira szolgál példaként a BH2000. 45-ben közzétett jogeset:

„Az irányadó tényállás szerint a családjával a korábbiakban már több esetben erkölcsileg elítélhető módon viselkedő sértett 1998. augusztus 9-én rátámadt a vádlott feleségére, annak a nyakát megragadta, megszorította, miközben durván szidalmazta. Az asszony eredménytelenül próbált meg szabadulni a sértett fojtogatásából, ami miatt vele szemben a vádlott - felesége védelmében - indokoltan lépett fel. A sértett azonban őt is ellökte, és csak ezt követően került sor arra, hogy a vádlott eszközt (ásót) vett a kezébe, és azzal vágta fejbe a sértettet. A vádlott az ásó felvételekor és a tettegesség kezdetekor tehát még - a felesége fenyegetett helyzetére figyelemmel - jogos védelmi helyzetben volt, mely azonban a sértett földre kerülése után megszűnt. A vádlott azonban ezt követően sem hagyott fel a sértett bántalmazásával, hanem - a sértett viselkedése miatt méltányolható - felháborodásában további, legalább négy ütést mért annak a fejére. Ezek a tények nem hagynak kétséget aziránt, hogy a vádlott a feleségének a sértett által történt fojtogatását észlelve, jogos védelmi helyzetben ragadott eszközt a sértett ellen, de annak az élet kioltását eredményező bántalmazását akkor is folytatta, amikor a jogos védelmi helyzet már megszűnt. A sértett erkölcsileg felróható korábbi magaviseletét is figyelembe véve, a vádlott a feleségét ért, nyilvánvalóan jogtalan támadás tényét értékelve az az okszerű következtetés volt levonható, hogy a vádlott a jogos védelmi helyzet megszűnése után a jogtalan támadás miatt kialakult, menthető felindulásban követte el az ölést, vagyis időbelileg lépte túl a jogos védelem körét, ezért cselekményének az 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 167. §-a szerinti minősítése indokolt volt.”

3.2. Erős felindulásban elkövetett emberölés és a halált okozó testi sértés elhatárolása

Az emberölés és a halált okozó testi sértés, minthogy az említett bűncselekmények mindegyike szándékos elkövetési magatartással valósul meg, elhatárolásuk az elkövetőnek a cselekmény véghezvitele időpontjában fennálló konkrét tudattartalma alapján történhet. E szempontból a 3/2013. számú Büntető jogegységi határozatban megjelölt tárgyi és alanyi körülmények vizsgálata alapján kell jogi következtetést levonni arra nézve, hogy az elkövető szándéka a sértett életének a kioltására, avagy testi sérülés okozására irányult-e.

Ebből adódóan halált okozó testi sértés büntette helyett erős felindulásban elkövetett emberölés büntette megállapításának van helye akkor, ha nincs alap annak megállapítására, hogy az elkövető szándéka kizárólag testi sértés előidézésére irányult, ugyanakkor azonban az elkövetőt az ölési szándékának a kialakulása során fiziológiás jellegű és méltányolható okból keletkezett indulata vezette (BH. 1993. 594).

Ha az erős felindulásban lévő elkövető szándéka csak a sértett testi épségének megsértését fogja át, úgy a cselekmény testi sértésként minősül, az erős felindulás pedig enyhítő körülményként a büntetés kiszabása során értékelendő.⁵⁷

3.3. Erős felindulásban elkövetett emberölés és az emberelős minősített eseteinek elhatárolása

Az erős felindulásban elkövetett emberölésre gyakran az elkövetési módban megnyilvánuló féktelenség jellemző, mivel az elkövető képtelen magatartásának megfelelő korlátozásra és irányításra, így sokszor különös kegyetlenséggel valósul meg.

Ugyanakkor az erős felindulásban elkövetett emberölés speciális az emberölés büntettségéhez képest, ezért az előbbi szerint megvalósuló cselekmény nem minősülhet a Btk. 160. §-ban meghatározott emberölés tényállása alapján, még akkor sem, ha Btk.160. § (2) bekezdésében meghatározott minősített eset valósulna meg.

„Az erős felindulásban elkövetett emberölést nem minősítik a Btk. 160. § (2) bekezdésében meghatározott minősített esetek. Az ilyen körülmények megvalósulása büntetés kiszabási kérdés.”⁵⁸

Ily módon az adott esetben a legdurvább módon végrehajtott ölési cselekmény is privilegizált esetként minősülhet.

⁵⁷ KERESZTY - MARÁZ - NAGY - VIDA i.m. 98. o.

⁵⁸ HEGEDŰS István - JUHÁSZ Zsuzsanna - KARSAI Krisztina - KATONA Tibor - MEZŐLAKI EriK - SZOMORA Zsolt - TÖRŐ Sándor: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. In. Új Jogtár. Wolters Kluwer Kft.

3.4. Bűncselekményi egység és a bűncselekmények találkozása

A rendbeliséget a passzív alanyok száma határozza meg, a jogalkotó a privilegizált tényállás körében törvényi egységet nem teremtett. Több ember erős felindulásban történő megölése tehát halmazatot képez.

Az elkülönülő cselekményekkel megvalósuló erős felindulásban elkövetett emberölés és az emberölés anyagi bűnhalmazatot eredményez.

Ha az erős felindulásban elkövetett emberölés egyben több ember életét is veszélyezteti, bűnhalmazatba kerülhet a Btk. 314. § szerinti szándékos vagy gondatlan közveszély okozással.

Az erős felindulásban elkövetett emberölés speciális az emberölés tényállásához képest. Nem kizárt a két bűncselekmény halmazata sem, ha több ölési cselekményt a Btk. 161. §-ában meghatározottak jellemeznek.

IV. Záró gondolatok

A tanulmány szerkezetileg a forenzikus pszichiátriai alapjaitól a büntetőjog általános tanain keresztül vezet egy konkrét törvényi tényállásig, demonstrálva, hogy egy adott elméleti jelenség hogyan válik külső megnyilvánulásában bűncselekménnyé. Nem lebecsülhető ennek a folyamatnak a pontos ismerete, ugyanis fontos építőköve a bírói döntésnek és ezzel az emberi sorsok alakításának.

Mint azt részletesen kifejtettem az (erős) indulat biológiai, az erős felindulás pedig jogi fogalom, ily módon utóbbinak a megállapítása a bíróság kompetenciájába tartozik. A jogi konstrukció összhangban van az általános erkölcsi normával, mely nem fogadja el, ha egy impulzív, heves ember az őt ért sérelemre túlméretezett agresszióval válaszol, pedig nehéz lenne vitatni, hogy indulatban hajtotta végre a cselekményét. Az emberi indulat önmagában tehát nem jelent enyhébb megítélés alá eső körülményt.

Véleményem szerint az erős felindulásban elkövetett emberölés tényállásának érdeme az, hogy egyszerre érvényesülnek benne az emberi tudat működésével kapcsolatos ismeretek és az a megfontolás, hogy „a jog a jó és méltányos művészete” („*ius est ars boni et aequi*”).

Azáltal ugyanis, hogy az erős felindulásnak méltányolható okból kell származnia, olyan erkölcsi többletelem van jelen e diszpozícióban, mely minden különös részi tényállásnál hangsúlyozottabban fejezi ki, hogy a büntetőjognak nem pusztán *ultima ratio* szerepe van, hanem van egy végső rendeltetése: az igazságosság érvényre juttatása.

Irodalomjegyzék

- BÁNYAI Éva - VARGA Katalin (szerk.): Affektív pszichológia - az emberi késztetések és érzelmek világa. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2013.
- BELOVICS Ervin - GELLÉR Balázs - NAGY Ferenc - TÓTH Mihály: Büntetőjog I.; Általános rész; A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014.
- BELOVICS Ervin - MOLNÁR Gábor Miklós - SINKU Pál: Büntetőjog II. Különös Rész. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
- FEKETE Mária - dr. GRÁD András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2002.
- HORVÁTH Tibor - LÉVAY Miklós (szerk.): Magyar Büntetőjog - Különös Rész. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2013.
- KERESZTY Béla - MARÁZ Vilmosné - NAGY Ferenc - VIDA Mihály: A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó, Budapest, 2005.
- KUNCZ Elemér (szerk.): Igazságügyi pszichiátria. Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest, 2011.
- MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Osiris Kiadó Kft., Budapest, 2004.
- NAGY Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Korona Kiadó, Budapest, 2004.
- NYÍRÓ Gyula: Psychiatria. Medicina, Budapest, 1961.
- TÓTH Éva - BELOVICS Ervin (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai I. Pázmány Press, Budapest, 2015.

- TÓTH Éva - BELOVICS Ervin (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai II. Pázmány Press, Budapest, 2015.
- SZOBOR Albert: Affecitív és voluntáris magatartásmódok igazságügyi elmekórtani értékelése. Budapest, Medicina, 1971.

Internetes és egyéb források

- GÁL István László - KŐHALMI László - UJVÁRI Ákos - ZALKA Gábor: Az Országos Bírósági Hivatal Különös rész I. című tananyaga. Forrás: letöltés ideje: 2016. 04. 24.
- HEGEDŰS István - JUHÁSZ Zsuzsanna - KARSAI Krisztina - KATONA Tibor - MEZŐLAKI Erik - SZOMORA Zsolt - TÖRŐ Sándor: Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez In. Új Jogtár. Wolters Kluwer Kft.
- KOSZTOLÁNYI Dezső: Édes Anna. Szépirodalmi Kiadó, Budapest. 1967.
- LENGYEL András: Miért gyilkolt Édes Anna? Korunk, 1998. (3./9. évf.) 4. sz. 89-98. old. Forrás: letöltés ideje: 2016. 05. 07.
- TÓTH Zsuzsanna: A családon belüli erőszak. Debreceni Jogi Műhely, 2014. évi (XI. évfolyam) 1-2. szám (2014. június 30.) Forrás: letöltés ideje: 2016. 04. 25.

Felhasznált jogszabályok jegyzéke:

- Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény